

УДК 101.1:159.92:316.47

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-02>

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ У СПІЛКУВАННІ ЛЮДИНИ

ВАЛЕНТИНА, ВОРОНКОВА¹

Анотація

У статті досліджено філософсько-антропологічне підгрунття невербальної та її роль у спілкуванні людини. Невербальна комунікація розглядається як невід'ємна частина людського буття, у контексті якого жести, міміка, постава і рухи тіла відображають екзистенційні аспекти особистості, її внутрішній стан та світогляд. Метою даного дослідження є концептуалізація філософсько-антропологічного підгрунття невербальної комунікації та її ролі у спілкуванні людини. **Методологія дослідження.** Здійснюючи інтердисциплінарний підхід, в статті розглядаються міжкультурні відмінності, індивідуальні особливості та соціальні контексти, що є важливими для ефективної комунікації. Використовуються методи феноменологічного, аксіологічного, герменевтичного, постструктуралістського аналізу, що сприяють поглибленню питання невербальної комунікації як соціального феномена та її ролі у спілкуванні людини. Згідно з феноменологічними підходами, сприйняття невербальних сигналів є суб'єктивним досвідом, який ґрунтується на індивідуальних переживаннях та контекстуальних умовах. Невербальна комунікація може бути розглянута як текст, який потребує інтерпретації. Розуміння невербальних знаків вимагає знання контексту, культурних норм та індивідуальних особливостей філософсько-антропологічного підгрунття невербальної комунікації. Проаналізовано невербальне спілкування як мова тіла людини, яка є складним і багатогранним засобом передачі інформації. Це сприятливий актив розуміння особистості людини, який би сприяв кращому розумінню інших, прийнявши відповідні жести, пози чи фізичні висловлювання. Розкрито складові невербальної комунікації та її роль у спілкуванні людини. Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, практиків та політиків, зацікавлених у розумінні та вдосконаленні філософсько-антропологічного підгрунття невербальної комунікації та її ролі у спілкуванні людини. Дослідження невербальних сигналів допомагає зрозуміти, як різні культури використовують жести, міміку, простір і тілесну мову для спілкування. Це дає можливість вивчати і порівнювати культурні відмінності в комунікативних практиках. Невербальна комунікація є ключовою для вивчення психологічних аспектів поведінки людини, таких як емоційний інтелект, сприйняття і взаємодія між індивідами

Ключові слова: невербальна комунікація, спілкування людини, філософсько-антропологічне підгрунття, жести, міміка, голос

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Філософсько-антропологічне підгрунття невербальної комунікації охоплює дослідження сутності, значення та ролі невербальних сигналів у спілкуванні людини. Це питання розглядається через призму філософських концепцій про природу людини, а також антропологічних досліджень, які вивчають поведінку та культурні відмінності. Невербальне спілкування відноситься до галузі філософії, антропології, психології, соціології, етології. Воно грає різні ролі, це сприятливий актив розуміння особистості людини, щоб невербальне спілкування сприяло кращому розумінню інших, прийнявши відповідні жести,

пози чи фізичні висловлювання. Антропологічні аспекти невербальної комунікації включають культурні відмінності, так як невербальні сигнали можуть мати різне значення в різних культурах, враховуючи кризу метафізичних засад людського буття як глобальну проблему постмодерну та шляхи її вирішення (Nikitenko, Voronkova, Andriukaitiene, Oleksenko, 2021).

Наприклад, жест, який є позитивним в одній культурі, може бути образливим в іншій. Етологічні дослідження вивчають поведінку людей та інших приматів, щоб зрозуміти еволюційні корені невербальної комунікації. Наприклад, деякі жести та міміка мають спільні риси з поведінкою тварин. Антропологи досліджують, як соціальні структури та культурні практики впливають на способи невербальної комунікації. Важливо враховувати гендерні, вікові та статусні відмінності. Філософсько-антропологічний підхід до вивчення невербальної комунікації допомагає глибше зрозуміти, як люди виражають

Corresponding author:

¹ Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

та сприймають невербальні сигнали. Функції невербального спілкування носять інформативний, лінгвістичний характер, що представляють опорну роль мови спілкування. Це дозволяє краще розуміти міжкультурні відмінності, індивідуальні особливості та соціальні контексти, що є важливими для ефективної комунікації, регуляцію емоцій у сприйнятті валентності, гумору та корисного використання депресивних інтернет-мемів при депресії (Akram, Drabble, Cau, Hershaw, Rajenthiran, Lowe, Trommelen, Ellis, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Як засвідчують філософські джерела, вербальне спілкування властиве лише людині і в якості обов'язкової умови припускає використання мови. Першим антропологічним дослідженням ролі емоцій у спілкуванні людини (і тварин) ми зобов'язані Дарвіну у його книзі «Вираження емоцій в людини і тварин» (1872). Дарвін відкрив шлях етології (наука про поведінку), яка розвивалася в 20 столітті, особливо в США. Символічний інтеракціонізм – це теорія школи Чикаго і американської соціології. Її основними представниками є Ернест Берджесс, Еверетт Хьюз та Герберт Блумер. В 1952 р. Рей Бердвістелл винайшов концепцію кінесики для декодування жестів. Він пропонує поняття "кінема" (мінімальний жест або "відповідна одиниця руху"), засноване на моделі фонем у лінгвістиці. Пізніше Бердвістел усвідомив обмеження цього методу. Його ідея, однак, була успішно підхоплена Грегорі Бейтсоном та Школою Пало-Альто, а потім нейролінгвістичним програмуванням (НЛП) – методом особистісного розвитку – у 1970-х роках. Ця ідея досі експлуатується у практиці. Бердвістелл Ервінг Гоффман працює над самопрезентацією через одяг, пози, мовлення, міміку, розкриває взаємодію знаків, що реалізуються у діалозі. Хейлі, Річард Фіш, Вільям Фрай та Пол Вацлавик вважають, що спілкування ґрунтується на співрозмовниках, які реагують один на одного. Вона виділяє два типи спілкування: 1) цифрова комунікація (аналітична, логічна та точна). Вона пояснює та інтерпретує: використовує вербальні коди; аналогове спілкування, тобто афективне, більш розпливчате, використовує символи: це спілкування, зрозуміле кожному. Мова тіла може чудово посилювати зміст сказаних слів, але він також Дослідження, проведені Альбертом Меграбіаном, встановили правило «трьох V», тобто під час передачі вер-

бального повідомлення значення слів матиме значення лише 7%, тон і голос – 38%, зорове враження – 55%. Таким чином, 93% спілкування буде невербальним.. Робота Пола Екмана показала, що вираження семи універсальних первинних емоцій на обличчі визначається культурою, не біологією. Це теоретичний підхід, відомий як базова теорія емоцій (БЕТ). Екман виділив шість універсальних первинних емоцій (гнів, огиду, радість, страх, смуток, подив). Він продемонстрував зв'язок між первинними емоціями та мікроекспресіями обличчя. На початку 1990-х років було додано ще одну емоцію – зневагу. Ці первинні емоції мають точний вираз вегетативної нервової системи, кожна емоція викликає певну м'язову активацію.

За словами Пола Екмана, при використанні складної нервової системи мікроекспресія є несвідомі, неконтрольовані і дуже швидкі нервові реакції. Вони тривають менше 1/2 секунди (і найшвидше – до 1/25 секунди). Їх можна використовувати для виявлення брехні, для запобігання та виявлення терористичних загроз або загроз безпеці. Однак еволюційний підхід базової теорії емоцій був поставлений під сумнів на користь погляду на екологію поведінки Алана Фрідлунда. Едвард Т. Холл висунув концепцію проксемики (просторових відстаней між мовцями). Контекст надає сенсу висловлюванню. Саме в цьому сенсі треба розуміти фразу Бейтсона «будь-яка поведінка є спілкування» або навіть «не можна не спілкуватися». Це питання міжособистісного спілкування. Як правильно зазначає Ірина Іващенко, що серед нових перспективних підходів до вивчення невербального комунікативного впливу на зміст суспільного дискурсу слід відзначити меметичний підхід, яким обґрунтовується наявність специфічних одиниць інформації (реплікованих концептів або мемів), здатних до швидкого поширення і самокопіювання. Вони мають достатній потенціал, аби стати самостійною версією інноваційного способу популяризації та розповсюдження етичних концептів і моральних домінант поведінки в сучасному комунікативному просторі, які сприятимуть залученню широкого кола адресатів до морально-етичної сфери комунікації, у тому числі й до ініціювання моральної рефлексії (Nikitenko, 2018). Як бачимо, що проблема дослідження невербального спілкування є поширеною серед зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема це О.Байбакова, І.Іващенко, І. Сайтарли та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Невербальне спілкування – це спосіб спілкування з іншими людьми, відмінний від словесного висловлювання, невербальне спілкування відноситься до всієї мови тіла. Це може містити жести, вираз тіла або обличчя або навіть фізіологічні прояви. Воно може бути свідомим або несвідомим, будучи відображенням емоції, що виникла у конкретній ситуації. Невербальне спілкування корисне як розуміння повідомлення співрозмовника загалом. Воно може підтримувати або змінювати вербальне повідомлення, а також передавати емоційну інформацію про людину, що говорить. Ця мова тіла впливає на відносини між людьми, проясняючи та зміцнюючи їх. Невербальне спілкування дозволяє визначити реакцію співрозмовника, розпочати та завершити розмову. Функції невербального спілкування носять інформативний, лінгвістичний характер, це опорна роль мови спілкування, яка є домом буття нації. Жести часто є еквівалентом слів, які вимовляються. Існує два типи невербальної лінгвістики: природні жести та штучні мови, такі як мова жестів. Тому невербальне спілкування грає різні ролі, може підтримати повідомлення, повторюючи або підкреслюючи вимовлені слова. Крім того, жести можуть доповнювати вербальне спілкування, надаючи додаткову інформацію. Ключові елементи невербального спілкування: 1) Зовнішність. 2) Голос. 3) Жести та ставлення. 4) Зовнішній вигляд. 5) Фізіологічні вирази. 6) Простір та відстань. Спостереження за невербальною промовою дозволяє виділити риси поведінки останнього, не виражені словами. Це сприятливий актив розуміння особистості людини, щоб невербальне спілкування сприяло кращому розумінню в умовах глобалізації та Четвертої промислової революції 4.0 (Vorontkova, Vasyl'chuk Nikitenko, Kaganov, Metelenko, 2023)

Методологія дослідження.

Поєднання філософського та антропологічного підходів до дослідження невербальної комунікації дозволяє розширити розуміння цієї теми, інтегруючи антропологічні концепції (наприклад, культурні аспекти жестів та міміки) з філософськими поглядами на людське буття, самовираження та інтерсуб'єктивність. Дослідження ролі невербальної комунікації через призму філософської антропології може виявити нові грані взаємодії між людьми, такі як невербальні аспекти

ідентичності, морального вибору та соціального буття.

Вивчення невербальної комунікації в епоху цифрових технологій, де взаємодія все частіше відбувається через екрани, а можливості невербального вираження обмежені або трансформовані, може бути новаторським аспектом. Це включає дослідження таких питань, як зміна сприйняття невербальних сигналів через медіа або роль емоції та аватарів як нових форм невербальної комунікації. Невербальна комунікація часто пов'язана з тілесністю, і вивчення цього аспекту в контексті філософської антропології може дати нове розуміння взаємозв'язку *між тілом, свідомістю і комунікацією*. Це також може включати розгляд тілесної комунікації як форми вираження екзистенційних або онтологічних аспектів людського буття. Глибше дослідження того, як невербальні сигнали впливають на емоційний стан і взаєморозуміння між людьми, зокрема, в екстремальних умовах або під час вирішення конфліктів, може відкрити нові можливості для розробки стратегій ефективної комунікації. Тому екзистенційний, онтологічний, метафізичний та субстанційний підходи дозволять проаналізувати невербальну комунікацію як складний соціальний та культурний феномен.

Об'єктом дослідження є невербальна комунікація як складний соціальний та культурний феномен та її роль у спілкуванні людини.

Предметом дослідження є філософсько-антропологічне підґрунтя невербальної комунікації.

Метою даного дослідження є концептуалізація філософсько-антропологічного підґрунтя невербальної комунікації та її ролі у спілкуванні людини.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати невербальне спілкування як мову тіла людини, яка є складним і багатограним засобом передачі інформації; 2) з'ясувати складові невербальної комунікації та її роль у спілкуванні людини.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Невербальне спілкування як мова тіла людини, яка є складним і багатограним засобом передачі інформації

Невербальне спілкування – це будь-яке спілкування між двома людьми, не пов'язане з промовою. Ми також говоримо про мову тіла, яка може стосуватися таких різноманітних елементів,

як тон, поза чи навіть положення рук. Цей аспект невербального спілкування дуже важливий і дуже впливає на сприйняття вас співрозмовниками в професійному середовищі. Одним із перших рефлексів, які необхідно мати в плані невербального спілкування, є вміння досліджувати себе, щоб зрозуміти, як ми висловлюємося через своє тіло у контексті філософії комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства (Кивлюк, Воронкова, Нікітенко, 2023). Дослідження того, як різні культури інтерпретують невербальні сигнали, і як ці інтерпретації впливають на комунікацію між представниками різних соціальних груп, може бути новим і важливим вкладом у розуміння культурного різноманіття та міжкультурної комунікації.

Чітке усвідомлення своїх намірів допоможе краще адаптувати свою позу. Наприклад, якщо ви хочете здаватися впевненим і впевненим у собі, обов'язково стійте прямо, щедро займайте простір, який є у вашому розпорядженні, і віддавайте перевагу широким рухам. Ще один важливий елемент невербального спілкування: голос. Дуже важливо знати, як контролювати свій голос, подачу та тон. Спочатку слід попрацювати над диханням, щоб стабілізувати потік і попрактикуватися у правильній вимові кожного слова. Невелике щоденне читання вголос допоможе досягти рівного потоку мови та спокійного голосу. Щоб розвивати позитивне невербальне спілкування, не слід соромитися робити відкриті, розслаблені жести, які можуть призвести до того, що людина буде знаходитися у просторі з розкритими обіймами та долонями, повернутими до співрозмовника, на знак вітання та щирості. У той же час, необхідно уникати будь-яких жестів, пов'язаних із такими жестами, як схрещені руки, опущена голова або руки, заховані за спиною. У багатьох культурах факт погляду співрозмовника у вічі може бути витлумачений як доказ навіть нечесності, тоді як часто це сором'язливість чи проста невпевненість у собі. Ось чому важливо максимально підтримувати візуальний контакт із співрозмовником у динаміці відвертості та прозорості. Деякі особи більш тактильні, ніж інші. Однак нечітке визначення терпимості вашого співрозмовника до фізичного контакту може призвести до незручних ситуацій. Слід приділяти особливу увагу цьому аспекту, щоб не ставити співрозмовника в незручне становище або через недотримання фізичної дистанції, яку він хоче підтримувати, або через погану реакцію на його

обійми або рукостискання. Це, мабуть, найважливіша порада під час спроби прийняти позитивне невербальне спілкування: посмішка є справжнім пріоритетом. Здавалося б, набагато частіше було б краще запам'ятовувати усміхнених людей та повідомлення, які вони хотіли нам передати у контексті еволюції культури (Dennett, 2001).

Безперечно, усмішка є найкращим феноменом у невербальному спілкуванні. Очевидно, що коди невербального спілкування змінюються залежно від культури та країни. Ось чому важливо уникати культурних помилок у присутності іноземних працівників. Наприклад, на Близькому Сході або в деяких азійських країнах потрібно бути обережним і не спрямовувати підощви свого взуття у бік співрозмовника, коли ви сидите, так само, як у більшості країн Азії настійно рекомендується не їсти лівою рукою. Важливо уникати культурних помилок у присутності іноземних співрозмовників, адаптувати своє невербальне спілкування та його модулювати обидва. Однак часто просто ігнорують різні коди невербального спілкування, які можна прийняти в іншій культурі. Зовнішній вигляд – один із перших видимих елементів людини. Саме із цього зовнішнього вигляду складається перше враження про особистість людини. До нього входять одяг, аксесуари, макіяж та зачіски. Вибрані кольори є також важливим показником невербального спілкування. Вони розкривають почуття та відбивають настрій. Загальний образ людини передає три види образів: проєктований, бажаний і сприймається. Тому дуже важливо приділяти увагу вибору одягу, щоб створити добрий імідж. Наприклад, неохайний зовнішній вигляд може нашкодити під час співбесіди, на відміну більш бездоганного зовнішнього вигляду. Зовнішній вигляд відбиває індивідуальність кожної людини, і навіть посилює почуття власності. Особливо важливо формувати цінності цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4.0 (Воронкова, Каганов, Метеленко, 2022).

Невербальне спілкування як мова тіла людини – це форма комунікації, яка не використовує слів, а натомість передає інформацію за допомогою жестів, міміки, пози, рухів, погляду, дотику, інших фізичних дій і невербальних сигналів. Мова тіла є важливою складовою спілкування, яка може підсилювати або змінювати зміст того, що людина говорить словами, а іноді навіть передавати інформацію без жодних слів. Ця форма комунікації відіграє ключову роль у соціальних

взаємодіях, оскільки невербальні сигнали часто вказують на емоційний стан, наміри або реакцію людини, навіть коли вона намагається приховати свої справжні почуття. Мова тіла може включати такі елементи, як: 1) Рухи рук або голови, що мають певне значення (наприклад, кивок головою для згоди). 2) Вираз обличчя, що передає емоції (усмішка, насуплені брови). 3) Спосіб тримання тіла, який може відображати настрій або відношення до іншої людини (відкриті чи закриті пози). 4) Контакт очима, тривалість погляду, миготіння, що може вказувати на інтерес, сумнів, неспокій тощо. 5) Фізичний контакт, який може мати різне значення в залежності від контексту (потиск руки, обійми). Таким чином, невербальне спілкування як мова тіла людини є складним і багатограним засобом передачі інформації в умовах формування смарт-освіти (Voronkova, Kyvliuk, 2017).

2. Складові невербальної комунікації та її роль у спілкуванні людини

Складові невербальної комунікації охоплюють різноманітні аспекти, які разом формують повноцінний процес спілкування без використання слів. Кожен з цих компонентів відіграє унікальну роль у передачі емоцій, намірів та інформації між людьми. Основні складові невербальної комунікації включають: 1) Жести – це рухи рук, голови або тіла, які мають конкретне значення. Жести можуть бути свідомими або несвідомими, і вони часто підсилюють або замінюють словесне повідомлення. Наприклад, підняття великого пальця вгору може означати схвалення або згоду. 2) Міміка – вираз обличчя, що є одним із найпотужніших засобів передачі емоцій. Усмішка, нахмурені брови, підняті брови – усе це сигнали, що можуть передати щастя, здивування, гнів або інші емоції без слів. 3) Поза як спосіб тримання тіла та його положення в просторі можуть багато сказати про стан людини. Відкрита або закрита поза, нахил вперед або відкидання назад, схрещені руки – все це може свідчити про впевненість, захист, готовність до взаємодії або навпаки, про дистанціювання. 4) Контакт очима, частота миготіння, напрям погляду – це важливі елементи невербального спілкування. Наприклад, прямий контакт очима часто свідчить про зацікавленість або чесність, тоді як уникання погляду може сигналізувати про невпевненість або нещирість. 5) Просторові параметри (проксемика) – відстань між співрозмовниками, яка відіграє важливу роль у спілкуванні. Наприклад, близька відстань під час розмови може свідчити про довіру або інтим-

ність, тоді як більша дистанція може вказувати на формальність або незручність. 6) Фізичний контакт, такий як рукостискання, обійми або поплескування по спині, може передавати різні емоційні послання. Дотик може вказувати на підтримку, дружелюбність, співчуття або авторитет. 7) Паралінгвістика – це невербальні елементи мови, такі як тон, тембр, гучність голосу, темп мови, паузи. Вони можуть суттєво змінювати значення сказаного та надавати емоційне забарвлення словам. 8) Зовнішній вигляд включає одяг, зачіску, аксесуари, що також можуть передавати певні повідомлення про особу, її статус, настрій або належність до певної соціальної групи.

Невербальна комунікація грає вирішальну роль у спілкуванні, оскільки: 1) невербальні сигнали можуть підкріплювати те, що людина говорить, роблячи повідомлення більш зрозумілим і переконливим. 2) багато емоційних станів легше передати через невербальні засоби, ніж через слова. Мова тіла, міміка та інтонація можуть сказати більше про справжні почуття людини. 3) Створює перше враження на основі невербальних сигналів, таких як зовнішній вигляд, постава, жести та міміка. 4) Сприяє взаєморозумінню, так як вірне використання невербальної комунікації сприяє кращому розумінню між співрозмовниками, що є важливим для ефективного спілкування. 5) Показує міжособистісні відносини, які можуть вказувати на рівень близькості, довіри або авторитету у відносинах між людьми. Невербальна комунікація є невід'ємною частиною людського спілкування, оскільки вона доповнює та іноді навіть замінює вербальні повідомлення, допомагаючи людям краще розуміти один одного (Триняк, Руденко, 2015).

Голос є ключовим елементом невербального спілкування. Це вектор мовного спілкування, дзеркало емоцій. За простим звуком голосу можна визначити, чи весела людина, напружена чи нервова, що характеризується, зокрема, інтонацією голосу, яка надає словам життя та сенс. Важливо адаптувати свій тон відповідно до аудиторії та повідомлення, яке необхідно передати. Саме інтонація захоплює та утримує увагу аудиторії. Крім того, хорошим показником є швидкість, що використовується, як і гучність звуку. Наприклад, швидке чи уривчасте мовлення – ознака нервозності чи сумнівів. І навпаки, спокійна мова відбиває певну впевненість у собі та володіння предметом. Гучність, у свою чергу, має регулюватися відповідно до аудиторії. Це

буде не те саме, якщо той, хто говорить, звертається до людини зі свого близького оточення або до кімнати, повної слухачів. З іншого боку, у кожної людини свій тон голосу, що коливається від високого до низького.

Тон, який використовується під час розмови, насамперед визначатиме відносини, які бажає встановити співрозмовник. Коли він холодний та гострий, він віддаляє. Навпаки, теплий тон поєднує людей. Дихання, гучність і артикуляція того, хто говорить, також вказують на його емоційний стан. Глибоке та постійне дихання – ознака енергії та динамізму. Досить низький обсяг свідчить про деяку нерішучість чи недосвідченість. Дуже виражена артикуляція, навпаки, виявляє напругу.

Жести і пози втілюють несвідомі повідомлення особи і особи людини. Поза, яку приймає людина, посилає сигнали співрозмовнику. Схилання голови, схрещування ніг чи рук, випрямлення верхньої частини тіла – це повідомлення, що відбивають внутрішні наміри. Наприклад, схрещені руки вказують на закритість, навпаки, пряма спина та контрольовані руки відображають впевненість у собі. Крім того, жести передають інформацію про емоційний стан, в якому перебуває людина. Наприклад, просте потирання носа чи проведення рукою волоссям може бути ознакою занепокоєння чи брехні. Прийняття досить повільних та контрольованих рухів відзначає певну легкість.

Найчастіше розшифровуваний жест – це рукостискання. Міцне та м'язисте рукостискання вказує на домінування та перевагу. А мляве рукостискання – ознака нестачі енергії, рішучості та впевненості у собі. Перші жести під час розмови можуть спрямувати весь діалог. Наприклад, рукостискання має бути міцним, щоб викликати впевненість у собі, а посмішка має бути відвертою та теплою, щоб вказати на чесність. Часто опущена голова, напружена поза та схрещені руки вказують на те, що людина займає оборонну позицію. А пряма постава та висока голова зі схрещеними за спиною руками показують, що у людини гарна впевненість у собі. Агресивна людина, у свою чергу, насуплені брови, покладе руки на стегна або навіть вказівним пальцем звинувачуватиме.

У невербальному спілкуванні погляд дозволяє нам передати багато інформації. Він може бути фіксованим, швидкоплинним, абстрактним, повернутим вгору або вниз, сміється, похмурим. Залежно від емоційного стану ока допомагають підтримувати усні повідомлення. Саме

тому погляд характеризується як дзеркало душі. Простий зоровий контакт іноді висловлює набагато більше, ніж усний обмін думками. Це відіграє роль у стосунках: надто пильний погляд може поставити іншу людину у ситуацію дискомфорту чи, навпаки, дбайливий погляд допомагає встановити довірчі відносини. Побіжний погляд показує оборонну позицію. Цікавий і спостережливий погляд швидше вселяє довіру. Нерухливі і розпливчасті очі створюють у провідній розмові враження нездатного повернути увагу співрозмовника, якого вважатимуть байдужим, навіть нудним. У спокусника усміхнені очі, а у агресивного дуже міцно тримає погляд співрозмовника.

Невербальне спілкування також спирається на міміку особи. Наприклад, надування губ, крива посмішка, піднята брова, нахмурена брова. Вони можуть бути довільними, але часто несвідомими. Ці вирази особи є емоційними реакціями ситуації. Вони можуть посилити усне повідомлення, або повністю його змінити, враховуючи меметичний підхід у контексті формування етико-морального дискурсу засобами невербальної комунікації (Іващенко, 2023).

Вираз обличчя розкриває емоції, які відчувають співрозмовники. Вони можуть виражати гнів, стиснувши щелепи та брови. Сум можна побачити по опущенню всіх рис і подиву по відкритому роті і широко розкритим очам. Посмішка також багато говорить про головних героїв та їхні стосунки. Від того, як зайнятий простір, залежить, наскільки комфортно почуватиметься людина. Наприклад, дуже комфортна людина прагнучиме монополізувати простір навколо себе та скоротити відстань між співрозмовниками. І навпаки, досить стримана людина залишатиметься більш відчуженою і дотримуватиметься певної дистанції під час соціальних взаємодій. Існує чотири зони дистанції, які можуть змінюватись від однієї людини до іншої в залежності від культури або звичок. Існує інтимна дистанція (від 15 до 45 см), що характеризується дуже тісною зоною між двома особинами. Особливо це стосується відносин між двома членами сім'ї. За межами цієї галузі неможливо почути розмову двох людей. Це також відстань для таємних повідомлень. Особиста дистанція (від 45 см до 1,20 м) відведена для дружніх кіл. Це зона конфіденційного діалогу, наприклад між двома друзями. Соціальна дистанція (від 1,20 м до 3,60 м) є зону взаємодії між двома людьми, які знають один одного, але не є близькими (Poyatos, 1992).

Ці різні сфери породжують різні способи взаємовідносин та спілкування. Відстань може бути різною залежно від ситуації, навіть, якщо співрозмовники ідентичні. Співрозмовники будуть ближчими у дружні моменти і далі в офісі або під час професійної зустрічі. Так само під час конференції перехід із публічної сфери в особисту створює певний тиск, який може, наприклад, зупинити балаканину. Менеджер може вирішити провести зустріч у приміщенні меншого розміру, щоб забезпечити велику близькість між співробітниками і тим самим стимулювати їхню активну участь.

Невербальне спілкування (або мова тіла) – це обмін, не пов'язаний із промовою. В його основі лежать не слова (лінгвістичні практики), а кілька екстралінгвістичних полів, що відповідають соціальним сигналам або функціональним категоріям, об'єктам вивчення в різних дисциплінах: паравербальна комунікація (голосова комунікація, що включає просодичні особливості, звуконаслідування, сміх, кашель та ін.), відрізняється від невербального спілкування), аналізуються за допомогою паралінгвістики, жести (рухи тіла, жести, дії та реакції) та міміка (у тому числі мікровирази), вивчаються за допомогою кінесики та жестів, зорового контакту та ролі погляду, співучане підморгування, несхвальний або скептичний погляд, що аналізуються окулесикою, тілесний контакт (рукостискання, обійми, поцілунок), що вивчається гаптологією, ставлення до запахів по нюху, фізична відстань між людьми та використання простору, досліджуваного проксемикою, відношення до часу за допомогою хронеміки, одягу, пози, а також інших сигналів, свідомих або несвідомих. Невербальне спілкування також цікавиться довкіллям, тобто місцем, у якому відбуваються взаємодії, і контекстом (сильна чи слабка контекстна культура), що вивчається системологією.

Невербальне спілкування додає додатковий вимір, який іноді може йому суперечити. Крім того, невербальна частина, яку ми можемо розрізнити в нашому співрозмовнику, може повідомити нам про нього, його настрій, його бажання, його здоров'я. На думку професора психології Майлза Паттерсона, невербальне спілкування виконує кілька функцій: передача почуттів, упорядкування розмов, вираження близькості, прагнення контролю. Цей вид спілкування є опорою мовленнєвому спілкуванню, долаючи ризики втрати мовної ідентифікації, – відмічає Майя Триняк (Триняк, 2020).

Таким чином, на відміну від вербального спілкування, невербальне спілкування включає всі взаємодії між співрозмовниками без використання слів: ставлення, жести, вираз обличчя, рухи телад. Ця мова тіла може бути свідомою або неусвідомленою, але прив'язка до неї дозволяє вам краще передати повідомлення і краще зрозуміти душевний стан ваших співрозмовників у суспільстві, особливо в контексті вашої роботи. Зовнішній вигляд – це елемент, який сприймається насамперед, тому це дуже важливо, наприклад, у контексті пошуку роботи. Акуратний чи недбалый характер людини швидко сканується співрозмовником. Саме манера говорити багато розповість співрозмовнику про ваші наміри, ваш характер і проблеми вашого еґо. Гучність голосу, звичайно, має значення, але необхідно враховувати інтонацію, подачу та вимову. Як і у випадку з тілесним контактом, вам потрібно знайти золоту середину, щоб виглядати впевнено. Управляти мімікою – значить приховувати свої емоції. Брови, рот, очі – все це інформація для співрозмовника, який може помітити ваше розчарування, повідомлення чи подив без слів. Дослідження невербальної комунікації має важливе як теоретичне, так і практичне значення у контексті філософії основних сфер і напрямів людської життєдіяльності (Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності, 2022)..

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Невербальна комунікація є фундаментальною частиною людської взаємодії. Вона дозволяє поглибити знання про процеси передачі інформації, емоцій і значень без використання слів, що доповнює і розширює традиційні теорії вербальної комунікації. Дослідження невербальних сигналів допомагає зрозуміти, як різні культури використовують жести, міміку, простір і тілесну мову для спілкування. Це дає можливість вивчати і порівнювати культурні відмінності в комунікативних практиках. Невербальна комунікація є ключовою для вивчення психологічних аспектів поведінки людини, таких як емоційний інтелект, сприйняття і взаємодія між індивідами. Знання і розуміння невербальних сигналів дозволяє покращити ефективність спілкування в особистих і професійних взаємодіях. Це важливо для ефективного управління конфліктами, побудови довіри та взаємопорозуміння. У бізнес-середовищі невербальна комунікація відіграє важливу роль у лідерстві, перего-

ворних процесах, командній роботі та взаємодії з клієнтами. Вміння читати і використовувати невербальні сигнали може значно підвищити успішність у цих сферах. В психології та психотерапії невербальні сигнали використовуються для діагностики емоційного стану пацієнтів, що сприяє більш точному розумінню їхніх проблем і розробці відповідних терапевтичних методів. Невербальна комунікація відіграє важливу роль у навчальному процесі, допомагаючи вчителям краще взаємодіяти з учнями, створювати сприятливе навчальне середовище та ефективніше

передавати знання. Таким чином, дослідження невербальної комунікації є важливим як для розвитку наукових знань, так і для практичного застосування у різних сферах життя. Тема "Філософсько-антропологічне підґрунтя невербальної комунікації та її роль у спілкуванні людини" має значний потенціал для нових відкриттів, особливо в контексті сучасних технологічних і культурних змін. Новизна може полягати як у методологічному підході, так і в розширенні традиційних уявлень про комунікацію через філософську та антропологічну рефлексію.

Список використаних джерел

Akram U, Drabble J, Cau G, Hershaw F, Rajenthiran A, Lowe M, Trommelen C, Ellis JG. Exploratory study on the role of emotion regulation in perceived valence, humour, and beneficial use of depressive internet memes in depression. *Sci Rep*. 2020 Jan 21;10(1):899. doi: 10.1038/s41598-020-57953-4.

Voronkova V., Vasyl'chuk G., Nikitenko V., Kaganov Y., Metelenko N. Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation : monograph. Riga ; Latvia : Baltija Publishing, 2023. 220 p. <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19241/1/0058894.pdf>

Voronkova Valentina, Kyvliuk Olga. Philosophical reflection smart-society as a new model of the information society and its impact on the education of the 21st century. *Future human image*. 2017. Том 7. С. 154-162.

Воронкова В.Г., Каганов Ю.О., Метеленко Н.Г. Формування цінностей цифрового суспільства і цифрової людини в умовах глобалізації та INDUSTRY 4.0. *Humanities studies*. 2022. Випуск 11 (88). С. 16-25

Dennett D. The Evolution of Culture. *The Monist* .84 (3):1-26. 2001. DOI: <https://10.5840/monist200184316>

Івашенко Тетяна. Меметичний підхід у контексті формування етико-морального дискурсу засобами невербальної комунікації. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P.*

Кивлюк О.М., Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. Філософія комунікаційної парадигми постінформаційного суспільства: виклики і перспективи розвитку. *Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements : collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. 192 p. С. 138-154.*

DOI: 10.51587/9798-9866-95952-2024-018-138-15

Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. *Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 URL.: <http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928>*

Nikitenko V.O. Education as a factor of creative personality establishment and development in information society. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 74. С. 150-158.

Poyatos, F. *Advances in Non-verbal Communication: Sociocultural, Clinical, Aesthetic, and Literally Perspectives*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1992. 412 p.

Триняк М.В., Руденко С.О. Особливості глобального навчання як теоретичного конструкту та дидактичної практики / М. В. Триняк, С. О. Руденко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2015. Вип. 45(2). С. 130-138. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2015_45%282%29__19

Триняк М. Лінгвістична глобалізація: ризики втрати мовної ідентифікації // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 червня 2020 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль: Вектор, 2020. С. 3-4

Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності: Словник-довідник / З ініціативи д. соціологічних наук, проф. В.М. Пічі; за наук. ред. д. філос. наук., проф. В.Л. Петрушенка. Львів: «Новий Світ- 2000», 2022. 342 с.

References

Akram, U, Drabble, J, Cau, G., Hershaw, F., Rajenthiran, A., Lowe, M., Trommelen, C., & Ellis, J. Exploratory study on the role of emotion regulation in perceived valence, humour, and beneficial use of depressive internet memes in depression. *Sci Rep*. 2020 Jan 21;10(1):899. doi: 10.1038/s41598-020-57953-4.

- Voronkova, V., Vasylichuk, G., Nikitenko, V., Kaganov, Y., Metelenko, N. Transformation of digital education in the era of the fourth industrial revolution and globalisation : monograph. Riga ; Latvia : Baltija Publishing, 2023. 220 p.
<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/19241/1/0058894.pdf>
- Voronkova, Valentina, Kyvliuk, Olga. Philosophical reflection smart-society as a new model of the information society and its impact on the education of the 21st century. Future human image. 2017. Том 7. С. 154-162.
- Voronkova, V. G., Kaganov, Y. O., Metelenko, N. G. Formation of values of the digital society and digital person in the context of globalization and INDUSTRY 4.0. Humanities studies. 2022. Issue 11 (88). С. 16-25
- Dennett, D. The Evolution of Culture. The Monist .84 (3):1-26. 2001. DOI: <https://10.5840/monist200184316>
- Ivashchenko Tetyana. Memetic Approach in the Context of Formation of Ethical and Moral Discourse by Means of Nonverbal Communication. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica", 2023. 17 (94). P.
- Kivliuk, O. M., Voronkova, V. G., Nikitenko, V. O. Philosophy of the communication paradigm of the post-information society: challenges and prospects for development. Contemporary ukrainian science: theoretical and practical achievements: collective monograph / Compiled by V. Shpak; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California: GS Publishing Services, 2024. 192 p. С. 138-154.
DOI: 10.51587/9798-9866-95952-2024-018-138-15
- Nikitenko, Vitalina A., Voronkova, Valentyna H., Andriukaitiene, Regina, Oleksenko Roman I. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions. Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 URL.: <http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928>
- Nikitenko, V. O. Education as a factor of creative personality establishment and development in information society. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. 74. С. 150-158.
- Poyatos, F. Advances in Non-verbal Communication: Sociocultural, Clinical, Aesthetic, and Literally Perspectives. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1992. 412 p.
- Trinyak, M. V., & Rudenko S. O. Features of global learning as a theoretical construct and didactic practice / M.V. Trinyak, S.O. Rudenko. Rudenko // Bulletin of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Philosophy. 2015. Issue 45(2). С. 130-138. URL.:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2015_45%282%29__19
- Triniak, M. Linguistic globalization: risks of linguistic identification loss // Value orientations in the modern world: theoretical analysis and practical experience: collection of abstracts of the II International Scientific and Practical Conference, June 18-19, 2020, Ternopil. TNPU named after V. Hnatiuk. Ternopil: Vector, 2020. С. 3-4
- Philosophy of the main spheres and directions of human activity: Dictionary-reference book / On the initiative of Doctor of Sociology, Professor V. M. Picha; under the scientific editorship of Doctor of Philosophy, Professor V. L. Petrushenko. Lviv: New World 2000, 2022. 342 c.

Valentyna, Voronkova – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine,
Head of the Department of Management and Administration,
Y. M. Potebnya Engineering Education and Scientific Institute of Zaporizhzhia
National University (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL BACKGROUND OF NONVERBAL COMMUNICATION AND ITS ROLE IN HUMAN COMMUNICATION

Abstract

The article examines the philosophical and anthropological basis of non-verbal communication and its role in human communication. Non-verbal communication is considered as an integral part of human existence, in the context of which gestures, facial expressions, posture and body movements reflect the existential aspects of the individual, his inner state and worldview. The purpose of this study is to conceptualize the philosophical and anthropological basis of nonverbal communication and its role in human communication. Research methodology. Taking an interdisciplinary approach, the article examines cross-cultural differences, individual characteristics, and social contexts that are important for effective communication. The methods of phenomenological, axiological, hermeneutic, post-structuralist analysis are used, which contribute to deepening the issue of non-verbal communication as a social phenomenon and its role in human communication. According to phenomenological approaches, the perception of nonverbal signals is a subjective experience that is based on individual experiences and contextual conditions. Non-verbal communication can be considered as a text that

needs to be interpreted. Understanding non-verbal signs requires knowledge of the context, cultural norms and individual characteristics of the philosophical and anthropological basis of non-verbal communication. Nonverbal communication is analyzed as human body language, which is a complex and multifaceted means of information transmission. This is a favorable asset for understanding a person's personality, which would contribute to a better understanding of others by adopting appropriate gestures, postures or physical expressions. The components of non-verbal communication and its role in human communication are disclosed. The results of the study can be useful for scientists, practitioners and politicians interested in understanding and improving the philosophical and anthropological basis of non-verbal communication and its role in human communication. The study of nonverbal cues helps to understand how different cultures use gestures, facial expressions, space, and body language to communicate. This provides an opportunity to study and compare cultural differences in communicative practices. Nonverbal communication is key to studying psychological aspects of human behavior, such as emotional intelligence, perception, and interaction between individuals

Key words: non-verbal communication, human communication, philosophical and anthropological basis, gestures, facial expressions, voice

© The Authors(s) 2024

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 03.07.2024

Accepted date 15.07.2024

Published date 13.08.2024

How to cite: Валентина, Воронкова. Філософсько-антропологічне підґрунтя невербальної комунікації та її роль у спілкуванні людини. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2024. 20 (97). P. 21–30.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-02>